

ردیف میرزا عبد الله

به روایت مهدی صالحی (منتظم اشکلا)

آواکاری: مهدیقلی هدایت (مخبر السلطنه)

تصحیح و اجرا با سه تار: آرشام قادری

ویرایش نوت و باز نویسی

آرشام قادری و شهاب منا

جلد اول: دو گاه سورا

کتاب

نشر خنیاگر

تلفن: ۴۴۶۶۸۹۴۳ (تلفکس) و ۰۹۱۹۱۲۶۸۱۰۶

Email: khonyagarPub@gmail.com

کانال نشر خنیاگر: telegram.me/khonyagarPublications

ردیف میرزا عبدالله
به روایت مهدی صلحی (منتظم الحکما)
جلد اول: دستگاه شور

آوانگاری مهدی قلی هدایت (مخبر السلطنه)
تصحیح و اجرا با سه تار آرشام قادری
ویرایش نت و بازنویسی آرشام قادری و شهاب منا
ضبط و نظارت شهاب منا
میکس و مسترینگ محمد باقر زینالی
نت نویسی کامپیوتری و حروف نگاری شهاب منا
طراحی جلد محمد صادق حیدری
چاپ اول ۱۳۹۷
تعداد ۳۰۰ نسخه

© حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابم: ۹۷۹۰۹۰۱۴۶۰۰۴۱ ۹۷۹۰۹۰۱۴۶۰۰۴۱-۱-۹۰۱۴۶۰۰-۰-۹۷۹ ISMN:

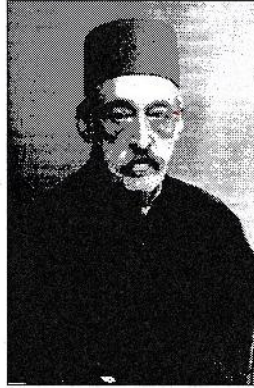
«برای اینکه عملاً هم ردیف میرزا عبدالله را کار کنیم نزد منتظم‌الحکما رفتیم که بهترین شاگرد میرزا عبدالله بود و یک دوره هم شفاهاً تمام ردیف را با او نواختم.»
علینقی وزیری (برگرفته از خالقی ۱۳۷۸ ب: ۴۸-۴۷)

از راست به چپ: مهدی صلحی، درویش خان، حسین هنگ آفرین
(یکی از کنسرت‌های انجمن اخوت، دهه ۱۲۸۰ ش، برگرفته از شرایلی ۱۳۹۶: ۱۹)

فرصت الدوله شیرازی: «من چندین نفر از اساتید را که در این ترتیب جدید [هفت دستگاه] اجتهادی می‌داشتند دیدم که بعضی دارای دست و ذهن می‌بودند و آن طوری که باید و شاید ادله حسیه آنها اثر در قلبم بنماید ننمود تا اینکه از قضایای آسمانی و اتفاقات زمانی خدمت شخصی رسیدم پس از چند سال که از تألیف این کتاب گذشته بود که اگر فرضاً و تقدیراً اعتقاد به مذهب تناسخ می‌داشتیم - و حال آنکه باطلش می‌دانم - می‌گفتم روح ابونصر فارابی در این وجود مقدس حلول کرده و هوفرید عصره فی فنون الادب و العلم الموروث و المكتسب، میرزامهدی خان منتظم‌الحکما، که در علوم عربیه ماهر و در فنون ادبیه قادر است؛ علوم ریاضی را به اقسامها که عبارت از هیأت و حساب و هندسه و موسیقی باشد به اعلی درجات هر یک ارتقا جسته آن حکایات که از ابونصر بیان می‌نمایند از آنچه در مجلس سلطان عصر خود به حضار بنمود و زمام اختیار از کفشان برزید اگر حکایتی باشد در این شخص فیلسوف درایت است و در فن طب ثانی بوعلی است و در انفس قدسیه اش معجز عیسوی. مطالبی را که از کسی شنیده و در کتابی ندیده بودم فرمودند تمام با براهین و ادله...» (شیرازی ۱۳۷۵: ۲۰-۱۹)

روح‌الله خالقی: «دکتر مهدی صلحی (منتظم‌الحکما) در نواختن سه‌تار مهارتی بسزا داشته و پس از فوت میرزا عبدالله همه شاگردان او را جانشین استاد خود می‌دانستند. منتظم مدتی هم شاگرد محمدصادق خان بوده و به همین جهت در ردیف او آثاری از آن استاد دیده می‌شود. فرصت شیرازی در کتاب بحورالاحسان از اطلاعات علمی و ذوق موسیقی او بسیاری تمجید کرده است. مهدی قلی هدایت (مُخبر السُلطنه) هم سال‌ها از محضر او استفاده کرده و چنان‌که بعد گفته خواهد شد، با او مأنوس و مصاحب بوده است. این هنرمند ردیف استادش را با سه‌تار نواخته و هدایت تمام دستگاه‌ها را طبق روایت او به خط موسیقی نگاشته و این کار در حدود هفت سال به طول انجامیده است و اکنون یکی از بهترین منابع موسیقی ایرانی و ردیف میرزا عبدالله می‌باشد. منتظم‌الحکما علاوه بر موسیقی و سررشته از پزشکی مردی دانشمند بوده است. هر روز صبح، در مطب خود می‌نشسته و بیماران را معالجه و مداوا می‌نموده و نظریه علاقه‌ای که به فن موسیقی داشته هفته‌ای سه روز عصرها کلاس موسیقی دایر کرده است. حاجی آقامحمد ایرانی مجرد و اسماعیل قهرمانی و سیدمهدی دبیری نخست شاگرد او بوده سپس به مکتب میرزا عبدالله راه یافته‌اند» (خالقی ۱۳۷۸ الف: ۱۲۱-۱۲۰).

مهدی قلی هدایت
 (ش ۱۲۴۲-۱۳۳۴/۶/۲۲)

در مدت هفت سال [۱۳۰۱-۱۲۹۴ ش] به تعلیم مرحوم دکتر مهدی خان منتظم الحکما که بعد از شهنازی و میرزا عبدالله آخر استاد فن بود و غیر از او کسی واقف به ردیف نبود هفت دستگاه را من به نت فرنگی درآوردم و دو نسخه ترتیب دادم که نظیر نوازند و آنچه از اساتید رسیده است در آن ضبط است و تحفه اهل فن. یک از آن دو نسخه را تقدیم مدرسه عالی موسیقی کردم که یادگار و مورد استفاده باشد.

به تاریخ ۲۶ تیر ۱۳۲۱
 مهدی قلی هدایت
 (معروفی ۱۳۷۴، مقدمه)

روح الله خالقی: «سال‌ها بعد وقتی معاون اداره موسیقی کشور بودم، مخبرالسلطنه هدایت نامه‌ای نوشت و کتاب ردیفی را که آن روز صحبتش را می‌کرد به هنرستان موسیقی هدیه نمود و این کتاب که نتیجه مدت‌ها زحمت و کوشش اوست هم اکنون در تنظیم ردیف موسیقی ایرانی بسیار قابل استفاده است. گرچه نواقصی دارد و کسانی که آشنا به روش نت‌نویسی او نباشند نمی‌توانند از آن استفاده نمایند ولی برای اهل فن زمینه بسیار خوبیست و نویسنده کوشش و همت فوق‌العاده‌ای در تهیه این کتاب به عمل آورده است که همواره مورد قدرشناسی و سپاسگزاری اهل فن خواهد بود» (خالقی ۱۳۷۸ ب: ۸۴).

چوبرخیزد خیال چشم احول
زمین و آسمان گردد مبدل
چو خورشید نهان بنمایدت چهر
نماند نور ناهید و مه و مهر
(شیخ محمود شبستری)

پیشینه تحقیق

در سال ۱۳۸۳ روزی سه تارم را برداشتم و پُرسان پُرسان به دهکده فردیس کرج رفتم و با کمک نگهبان شهرک منزل دکتر صفوت را یافتم. وقتی کمی برای ایشان ساز نواختم، بسیار مورد محبت استاد قرار گرفتم و سپس فرمودند مرا به یاد دکتر مهدی صلحی انداختی، که او هم پزشک بود و سه تار می نواخت. بی درنگ پرسیدم استاد، آیا از سرنوشت ردیفی که ایشان روایت کرده‌اند و مُخبر السُلطنه هدایت نگاشته اطلاعی دارید؟ ایشان لبخندی زدند و فرمودند: «همین نزدیکی است.» گفتم یعنی نزد شماس است؟ فرمودند روزگاری در هنرستان بود و من یک کپی از آن برداشتم. پرسیدم آیا امکان بازنویسی و نشر آن هست؟ فرمودند خیر، زیرا به صورت حروف ابجد نوشته شده و نمی توانی از آن سردر بیآوری. گفتم تلاش خواهم کرد. فرمودند برای این کار شرطی می گذارم... شرح این ماجرا مجال دیگری می طلبد اما خلاصه مطلب آنکه متأسفانه به آن کتاب دسترسی نیافتم. از آن ملاقات خاطره انگیز که سه ساعت به طول انجامید چند سال گذشت تا آنکه در سال ۱۳۹۰ آقای امیرحسین اسلامی، مدیر گروه موسیقی ایرانی دانشگاه هنر، که در بخش نسخ خطی (نهانخانه) کتابخانه آن دانشگاه این گنجینه را یافته و به همراهی عده‌ای از هنرمندان ورزیده به بازنویسی کامپیوتری آن همت گمارده بودند به منظور نظرخواهی از یک نوازنده خبره سه تار نتیجه را نزد استاد بهداد بابایی آوردند که پس از چندین جلسه مشترک با هم نسخه اصل و بازنویسی شده را به من سپردند. پس از دو هفته بررسی اولیه دریافتم نکات مهمی در کتاب نیاز به اصلاح دارد که از جمله آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

نمونه‌هایی از یافته‌های مصحح

۱. علامت $\uparrow$ (الی) که در آوانگاری مهدی قلی هدایت به جای علامت **Fine** به طور متعدد به کار رفته است در بازنویسی مذکور اعمال نشده بود که منجر به ایجاد ملودی‌های تکراری و زائد شده بود.
- علامت $\uparrow$ توسط اینجانب از تطبیق آوانگاری گوشه کرشمه (هزار مرتبه) با آوانگاری همان گوشه در رساله دستور ابجدی (هدایت ۱۳۱۷: ۳۱) کشف شد که در آنجا **Fine** را با علامت «خ» (خاتمه) نگاشته است.

۳. اصلاح توالی جملات: هدایت گاهی جملات را جابه جا نوشته است ولی به جای پاکنویس آنها جملات جابه جاشده را با عبارات یا نشانه هایی شخصی علامت گذاری کرده است.

مثال (۱) جابه جایی جمله اول و دوم در نغمه پایین دسته شور:

مثال (۲) سرورالملکی بیات ترک که یک صفحه از آن در وسط گوشه خسروانی نوشته شده و با علامت # جملات جابه جاشده را مشخص کرده و علامت A-B را برای ادامه خسروانی استفاده کرده است:

- در گوشهٔ مُخَيَّر ماهر سُئل باتوجه به وجود فادیز در سرکلید برای نت فاشری مجدداً علامت دیز را به کار برده است:

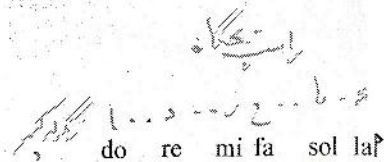
(هدایت سیم اول سه تار را سُئل فرض کرده است؛ لذا آوانگاری های او به فاصلهٔ چهارم درست بم تراز کوک واقعی

سه تار نوشته شده است.)

- در گوشهٔ زیرکش سلمک (علامت b برای کُرُن استفاده شده است):

- در گوشهٔ زنگوله کبیر در راست پنجگاه، باتوجه به توضیحات هدایت در مقدمهٔ آوانگاری خود:

نت لا به صورت کُرُن اجرامی شود که هدایت برای نشان دادن آن از علامت بمل استفاده کرده است:

براساس یافته‌های اینجانب جلساتی با آقای امیرحسین اسلامی برگزار شد و پذیرفتند یک بار دیگر آن کتاب را تصحیح نمایم و در مقدمهٔ کتاب نام مرا به عنوان مصحح نهایی مرقوم نمایند. اما اینجانب در بازنویسی از همان نخست اختلاف نظر بسیاری در نحوهٔ نگارش نت‌ها با ایشان داشتم که امکان اعمال تمام نظرات خویش را نیافتیم. از جملهٔ این اختلاف نظرهای می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. رسم الخط نگارش: این مجموعه اولین آوانگاری انجام شده از ردیف موسیقی ایرانی است که در سال ۱۲۹۴ خورشیدی (پیش از بازگشت علینقی وزیر به ایران) آغاز شده و از آنجا که مهدی قلی هدایت الگویی در اختیار نداشته است، برای ثبت تکنیک‌های اجرایی علائمی را ابداع کرده که متفاوت با رسم الخط مرسوم امروزی است. آقای اسلامی معتقد بودند باید به اصل نگاهشته مهدی قلی هدایت وفادار باشیم و با تغییر رسم الخط نگارش حتی برای علامت مضراب چپ (که توسط هدایت به صورت / نوشته شده بود) نیز مخالف بودند.

۲. میزان بندی و ریتم ضربی‌ها: هدایت اکثر قریب به اتفاق ضربی‌های ردیف را در میزان‌های ساده نگاهشته است که در تصحیح مشترک قبلی به صورت نگاهشته هدایت باقی ماند. (به عنوان مثال، نک. رنگ اصول در دستگاه شور، که در ویرایش کنونی با میزان‌های شش هشت و با ضدضرب بازنویسی شده است.)

Radif of Mirzā Abdollāh

Based on the Version of Mehdi Solhi

Vol. 1: Shur

Transcription: Mehdigholi Hedāyat

Edition and Setār Performance: Ārshām Ghāderi

Transcription Revision

Ārshām Ghāderi and Shahāb Menā

این کتاب دستگاه شور ردیف میرزا عبدالله را به روایت بهترین شاگرد او، دکتر مهدی صلحی (منتظم الحکما)، و آوانگاری مهدیقلی هدایت (مخبر السلطنه) ارائه می‌کند که در زمان حیات میرزا عبدالله نگارش یافته است. پیش‌تر تصویر نسخه خطی آوانگاری هدایت و نیز بازنویسی کامپیوتری آن طی دو کتاب مجزا منتشر شده است و اکنون دستگاه شور این ردیف با تصحیح علمی مجدد، تغییر رسم الخط نت به صورت متداول امروزی، ساده‌سازی کشش‌ها در گوشه‌های آواز و اصلاح ریتمیک قطعات ضربی، تفکیک جملات و اجزای آنها به روش تطبیقی، نت‌نویسی کامپیوتری مجدد و اصلاح صفحه‌بندی، و در نهایت اجرای آن با سه‌تار، ساز تخصصی میرزا عبدالله، ارائه شده است. لازم به ذکر است چنان‌که آوانگاری هدایت نشان می‌دهد ردیف میرزا عبدالله در اصل منطبق با تکنیک سه‌تار است و نواختن آن حتی با تار نیز به عینه میسر نیست.

9790901460041

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

ساز خنیاگر